

ордена св. Анны второго класса кавалером Василием Севергиным. Санкт-Петербург, 1803. С. 173–224.

6. *Заблоцкая Т.М.* Аптэка пры кляштары ордэна піяраў у Шчучыне (другая палова XVIII – першая трэць XIX ст.) // Беларускі гістарычны часопіс. 2020. № 11. С. 28–34.

Р.А. Колас

Аднаўленне вобраза: аб дзейнасці А.Ф. Мараты на прыкладзе выдання «*Orationes, dialogi, epistolae, carmina tam latima quam graeca*»¹ 1562 г.

Дадзены артыкул прысвечаны раскрыццю вобраза італьянскай рэнесанснай перакладчыцы і паэткі Алімпіі Фульвіі Мараты (1526–1555), яе творчай спадчыне і літаратурнай дзейнасці на прыкладзе даследавання тэксту Базэльскага выдання «*Orationes, dialogi, epistolae, carmina tam latima quam graeca*» 1562 г. з фонду рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі².

Ключавыя словы: Алімпія Фульвія Марата, рэдкая кніга, Рэнесанс, пераклад, літаратура, XVI стагоддзе.

¹ бел. пер. «Прамовы, дыялогі, лісты, вершы як па-лацінску, так і па-грэцку» (тут і надалей у артыкуле падаюцца пераклады з лацінскай, грэцкай, італьянскай і інш. моў на беларускую самога аўтара: Колас Р.А.).

² У дачыненні да экзэмпляра з фонду рэдкіх кніг ЦНБ НАН Беларусі з прычыны адсутнасці тытульнага аркуша характэрна наступнае бібліяграфічнае апісанне: *Moratae, Olimpia Fulvia. Orationes, dialogi, epistolae, carmina tam latima quam graeca / Olimpia Fulvia Moratae. Basilea* [выдавецтва не вядома], 1562. 278 р. Пры высвятленні атрыбуцыі кнігі (параўнанне з фондамі іншых бібліятэк) можна меркаваць, што выдадзена яна была «*Apud Petrum Pernam*» (бел. пер. «У Пітэра Перна»).

P.A. Kolos

Восстановление образа: о деятельности А.Ф. Мораты на примере издания «Orationes, dialogi, epistolae, carmina tam latima quam graeca» 1562 г.

Данная статья посвящена раскрытию образа итальянской переводчицы и поэтессы эпохи Возрождения Олимпии Фульвии Мораты (1526–1555), ее творческого наследия и литературной деятельности на примере исследования текста Базельского издания «Orationes, dialogi, epistolae, carmina tam latima quam graeca» от 1562 г. из фонда редких книг и рукописей ЦНБ НАН Беларуси.

Ключевые слова: Олимпия Фульвия Мората, редкая книга, Ренессанс, перевод, литература, XVI век.

R.A. Kolos

Restoration of an image: about the activities of A.F. Morata on the example of the edition «Orationes, dialogi, epistolae, carmina tam latima quam graeca» of 1562

This article is devoted to revealing the image of the Italian Renaissance translator and poet Olympia Fulvia Morata (1526–1555), her creative heritage and literary activity on the example of researching the text of the Basel edition «Orationes, dialogi, epistolae, carmina tam latima quam graeca» from 1562 from the fund of rare books and manuscripts of the National Academy of Sciences of Belarus.

Keywords: Olympia Fulvia Morata, rare book, Renaissance, translation, literature, 16th century.

Постаць Алімпіі Фульвіі Мараты займае досыць цікавае і неадназначнае месца сярод дзеячаў з аднога боку

эпохі Рэфармацыі (у кантэксце рэлігійнага і грамадска-палітычнага руху), а з іншага – сярод прадаўжальнікаў філасофскай гуманістычнай традыцыі эпохі Рэнэсанса. На доўгі час яе асоба была адціснута на перыферыю: значна больш увагі даследчыкі надавалі альбо мужчынам-дзеячам Рэфармацыі, альбо эканамічнай і палітычнай гісторыі. Але ж з канца XX стагоддзя і асабліва на пачатку XXI увага да выдатных дзеячак і мысляроў таго часу толькі павялічваецца.

Алімпія Фульвія Марата нарадзілася ў горадзе Ферара (сталіца правінцыі Эмілія-Раманья) ў 1526 г. Яе бацька (Фульвіа Пелегрыні Марата), былы настаўнік маладых прынцаў з герцагскага дому д’Эстэ, быў у блізкіх адносінах з самымі адукаванымі людзьмі Італіі, дзякуючы чаму ягоная дачка з самага ранняга ўзросту ўвабрала навуковыя веды, а ў 12 гадоў Алімпія ўжо адвольна размаўляла па-грэцку і па-лацінску. Прыкладна ў гэты ж час яе заклікалі ў палац у якасці кампаньёнкі і настаўніцы малодшай, але не менш адоранай Ганны д’Эстэ, дачкі Рэнаты (герцагіні Ферарскай). Многія людзі, якія мелі літаратурную славу альбо былі схільныя да ідэй пратэстантызму, такія як Жан Кальвін, Віторыя Калона і Клеман Маро, наведвалі двор герцагіні. Тут Марата пазнаёмілася з вядомымі гуманістамі, такімі як браты Ёханэс і Кіліян Сінапіусы з Швайнфурта. У падлеткавым узросце Алімпія ўжо чытала вершы ўласнага сачынення пра парадоксы Цыцэрона і лекцыі пра творчасць Кальвіна [1].

Найбольш буйная творчая актыўнасць Алімпіі Мараты прыйшлася на 40–50-я гг. XVI ст., калі яна актыўна займалася перакладчыцкай дзейнасцю. Так, у 1544 годзе яна стварае адвольны пераклад на лацінскую мову дзвюх наве-

лаў Джавані Бакача з ягонага «Дэкамерона»³. Пры гэтым перакладзе аўтарка ў першай навеле пакідае каментар⁴, спасылаючыся на філасофію Чэліа Курыёне⁵ [2]. Відавочны ўплыў ягоных рэфармісцкіх ідэй у перакладах літаратуры пераймала і ягоная вучаніца⁶ [3].

Варта адзначыць, што ў раскрыцці біяграфічных даных Алімпіі Фульвіі Мараты патрэбы няма, паколькі яна досыць грунтоўна прадстаўлена ў працах еўрапейскіх гісторыкаў. А вось увага галоўнай працы і цэнтральнай дзейнасці гэтай аўтаркі не надаецца па сённяшні дзень. Неапісанымі застаюцца яе лінгвістычныя здольнасці, спосабы і характары перакладчыцкай дзейнасці. Дакладна вядома, што 26 кастрычніка 1555 г. Алімпія Фульвія Мара-

³ Giovanni Boccaccio. Il Decamerone: Primo giorno prima novella: *Ser Cepparello con una falsa confessione inganna uno santo frate, e muorsi; ed essendo stato un pessimo uomo in vita, è morto reputato per santo e chiamato san Ciappelletto*; Primo giorno seconda novella: *L'ebreo Abramo, in seguito agli avvenimenti di Giannotto di Civignì, va a alla corte romana e, vedendovi la depravazione dei ministri della chiesa, torna a Parigi, dove si fa cristiano*.

⁴ «*Eruditum quendam [...] multa corpora veneratione digna habentur in terris, quorum animi apud inferos excruciantur*» («Па словах навукоўца [...] у гэтым свеце многія целы лічацца вартымі шанавання, чые душы пакутуюць у пекле»). Варта звярнуць увагу, што першая навэла «Дэкамерона» Джавані Бакача прысвечана сэру Чепарэла, які «з ілжывым прызнаннем падманвае святога манаха ды памірае; і, быўшы вельмі дрэнным чалавекам у сваім жыцці, ён памёр, лічучыся святым і празваным Сан-Чапелета».

⁵ Чэліа Секонда Курыёне (1503–1569) – італьянскі філосаф-гуманіст, сябра Фульвіа Пелегрыні Марата, а ў наступным і сябра-настаўнік ягонай дачкі Алімпіі Фульвіі Мараты, аказаўшы моцны ўплыў на яе і падрыхтаваўшы да выдання яе творы.

⁶ Па сённяшні дзень існуе некалькі варыянтаў датавання «Pasquilli extatici» Чэліа Курыёне: ад 1541 да 1544 г. Працэс атрыбуцыі ўскладнены шматлікімі рэдакцыямі дадзенага твора ў сярэдзіне XVI ст. (у асноўным іх можна падзяліць на італьянскія і нямецкія).

та памерла ў Базелі ва ўзросце 29 гадоў. У 1558 г., пасля яе смерці, там жа быў выдадзены вялікі зборнік шэрагу яе грэцкіх лістоў і лацінскіх дыялогаў, якія яна даверыла свайму сябру і пісьменніку Чэлія Курыёне. З іх мы можам пачуць голас жанчыны, якая спрабуе збалансаваць свае гуманістычныя ідэалы са сваімі рэлігійнымі перакананнямі, і адначасова жыць у нетрывалым свеце і дапамагаць сваім сябрам рабіць тое ж самае [4].

«*Orationes, dialogi, epistolae, carmina tam latima quam graeca*» – гэта другое выданне прац Алімпіі Фульвіі Мараты, якое таксама было падрыхтавана Чэлія Курыёне і выйшла 1 верасня 1562 г. у Базельскай тыпаграфіі Пітэра Перна⁷. Адметнасцю экзэмпляра, што захоўваецца ў фондзе рэдкіх кніг Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, з’яўляецца адсутнасць тытульнага аркуша, наяўнасць рукапісных пазначэнняў, якія раскрываюць гісторыю бытавання кнігі: «Псковский музей», пячатка «Библиотека Псковской духовной семинарии», атрамантавы надпіс аўтарства на карэньчыку, мастацкая вокладка з выявай асобы і арнаментаванымі малюнкамі, але ж праз благую якасць і захаванасць высвятліць хто і што адлюстравана цяжка [5]. Разам з гэтым пры параўнанні вокладкі дадзенай кнігі з вокладкай іншай: «*Aristotelis logica*» 1583 г. (дзе на вокладцы змешчаны Максіміліян II), якія стылістычна падобны, можна вылучыць гіпотэзу, што на вокладцы відарыс з выявай Фердынанда I⁸ [6]. Таксама разам з «*Orationes, dialogi,*

⁷ Месца выдання было высветлена пры параўнанні і вывучэнні экзэмпляра бібліятэкі Мангэймскага ўніверсітэта, прадстаўленага і апісанага Хайнцам Крэдэлем, Вольфгангам Шыбелем і Эмірам Зулевічам у жніўні 1997 г.

⁸ Фердынад I (1503–1564) – імператар Свяшчэннай Рымскай імперыі падчас панавання якога і адбывалася Рэфармацыя. Яго

epistolae, carmina tam latima quam graeca» ў гэтую ж кнігу ўплецена і іншая праца: «Clarorum virorum epistolae latinae, graecae, et hebraicae, varijs temporibus»⁹ («Лісты выбітных людзей на лацінскай, грэцкай і габрэйскай мовах у розныя часы»), таксама прысвечаная праблеме перакладу і інтэрпрэтацыі тэксту. Падобнае размяшчэнне кніг дазваляе меркаваць аб іх вучэбным выкарыстанні.

У дачыненні да ўнутранага зместу кнігі можна вылучыць некалькі асноўных блокаў: пераклады прозы (навэлы Бакача, дыялогі і т.п.); лісты (як ад, так і да Алімпіі Мораты); пераклады Псалмоў; артыкулы пра Аліпію Фульвію Морату. Сама кніга была прысвечана «*Ad sereniss Angliae regianam D. Elisabetam*» («Каралева Англіі Лізавета»), пры гэтым у прамове Курыёне развівае свае думкі рэфармацыйнага рэчышча: «*Vaeri a nonnullis folet, Elisabeta Regina lectifsima, quid caufaefit, cur cum vna fit animorum noftrorum origo ac natura, qua fapimus, at que ad hanc humanitatem informatur, tanta exiftat in humano genere morum ftudiorumqе varietas...*» («Некаторыя кажучь, Каралева Лізавета Найабранейшая, у чым справа, чаму, калі адзін становіцца крыніцай нашага розуму і прыроды, якой мы сфарміраваны, але што мы сфарміравалі для гэтага ча-

падыход да імперскіх праблем, уключаючы кіраванне, чалавечыя адносіны і рэлігійныя пытанні, быў у цэлым гнуткім, умераным і памяркоўным.

⁹ Дадзеная кніга ўяўляе сабой асобную працу, што не датычыцца постаці Алімпіі Фульвіі Мараты. «Clarorum virorum Epistolae latinae, graecae et hebraicae variis temporibus missae ad Johannem Reuchlin» («Пасланні знакамітых людзей на лацінскай, грэцкай і габрэйскай мовах, накіраваныя ў розныя часы Джону Ройхліну») [] : Christophorus Froschoverus. 1558. 156 p. Апісана на экзэмпляру з фонду рэдкіх кніг ЦНБ НАН Беларусі і параўнана з экзэмплярам Аўстрыйскай нацыянальнай бібліятэкі.

лавецтва, існуе такая разнастайнасць дурных нораваў у родзе чалавечым...») [7].

Першая частка кнігі, калі не ўлічваць прамовы і франтыспіса ў гонар аўтаркі, утрымлівае пераклады грэцкіх прыказак, тры прамовы Алімпіі да лекцый па філасофскім трактате Цыцэрона «Paradoxa Stoicorum» («Стаічныя парадоксы»), хвалебную прамову да Муцыя Сцэволы, пераклады навел Бакача, а таксама два дыялогі: самой Мараты і Лавініі дэла Раверэ Арсіні, а таксама Феафіла і Філоціма. У гэтай частцы Алімпія Фульвія Марата дэманструе свае магчымасці ў літаратурным перакладзе з грэцкай на лацінскую мову (у выпадку Сцэволы) з лацінскай на грэцкую. Вартасць дадзенай працы заключана не ў тэхнічным складніку перакладчыцкай дзейнасці Мараты, а ў яе спосабе паглыблення ў тэкст, у прыроду тэксту, інтэграванні філасофскіх канцэпцый Рэнесанснага гуманізму і пратэстанцкага рэфармізму.

Другая частка кнігі, якая носіць эпістальны характар, утрымлівае каля 74 лістоў, 50 з якіх былі напісаны самой Алімпіяй Фульвіяй Марата, 14 дасланы да яе, а 10 – ліставанне паміж іншымі сябрамі ці знаёмымі. З іх становіцца вядома, што Мората падтрымлівала сувязь з братамі Сінапіусамі (Ёханам і Кіліянам). Сярод іншых буйных постацяў можна назваць: Лавінію дэла Раверэ Арсіні, Ліліё Грэгарыё Гіральд, Чэлія Курыёне, Антона Хёрмана, Ларэнца Шленрыда, Валянціна Кархезія, Тамаша Луцыя, Маціяса Флацыя Ілірыка і інш. У дадзеных лістах яна таксама дэманструе сваё грунтоўнае валоданне Свяшчэным Пісаннем і грэцкай мовай. Самі па сабе лісты невялікія, часта з падзякамі і носяць палемічны характар. Часавы прамежак: ад 1548 да 1555 г.

Можна заўважыць як змяняецца структура кнігі з 228 с. – адтуль пачынаецца трэці блок, што ўяўляе пераклады псалмоў. Аўтарка падае тэкст паралельна на грэцкай і

лацінскай мовах (на адной старонцы грэцкі тэкст, на іншай лацінскі), што ў сваю чаргу паляпшае і спрошчвае задачу пры вывучэнні моў, удасканалванні і параўнанні перакладаў. Таксама можна заўважыць, што яна імкнецца захаваць і форму псалма (як у выпадку са складанай структурай 46-га псалма) [8]. Чацвёртая частка ўтрымлівае спадчыну «вучоных-мужоў» аб Алімпіі Фульвіі Мараце. Сюды ўключаны вершы Якаба Міцыла, П'этра Картоны, Гілберта Кузіна і інш. А таксама ўтрымліваецца ліст Іпаліты Тарэлі да мужа Бальдасара Касцільёне.

Такім чынам, аднаўляючы асобу Алімпіі Фульвіі Мараты як выдатнай жанчыны-інтэлектуала свайго часу, можна акрэсліць некалькі асноўных напрамкаў яе дзейнасці: пераклад, але пераклад твора ў ягоным разуменні акта творчага працэсу, такога ж, як і стварэнне самога твора; філасофія, якая знаходзіла праявы ў спробах звяртання да антычнай спадчыны, раскрыццё яе з новымі гуманістычна-рэфармісцкімі кластарамі мыслення.

Алімпія Фульвія Марата была «*чудам стагоддзя*», як яе называлі ў тагачаснай літаратуры. Яна была бадай першай прызнанай і дыпламаванай жанчынай-прафесарам грэцкай мовы, чья дзейнасць стварала прынцыпова новы вобраз жанчыны-навукоўца ў тагачаснай Еўропе [9].

1. *Robin D.M., Larsen A.R., Levin C.* Encyclopedia of Women in the Renaissance: Italy, France, and England. Santa Barbara, California : ABC-CLIO, 2007. P. 269.

2. La formazione storica della alterità : studi di storia della tolleranza nell'età moderna offerti a Antonio Rotondò : in 3 t. / Promossi da H. Méchoulan [et al.]. Firenze : Leo S. Olschki, 2001. T. I, secolo XVI. P. 101–102.

3. *Curione C.S.* Pasquilli extatici, seu nuper e coelo reversi, de rebus partis superis, partim inter homines in Christiana religione passim hodie controversis, cum Marphorio colloquium, multa pietate, elegantia, ac festiuitate refertum. Basileae, 1544?. P. 97.

4. *Rabil A.Jr.* Olympia Morata (1526–1555). Italian Women Writers : A Bio-Bibliographical Sourcebook / ed. by Rinaldina Russell. Westport, Connecticut and London : Greenwood Press, 1994. P. 269–278.

5. *Moratae O.F.* Orationes, dialogi, epistolae, carmina tam latina quam graeca. Basilea : [s. n.], 1562. P. 2.

6. Aristoteles. Aristotelis logica. 1583. S. l. 1114 p.

7. *Moratae O.F.* Orationes, dialogi, epistolae, carmina tam latina quam graeca. P. 1–2.

8. Там же. P. 237–239.

9. *Felici L.* Olympia Fulvia Morata: «Glory of Womankind both for Piety and for Wisdom». Fruits of Migration: Heterodox Italian Migrants and Central European Culture 1550–1620 // Cornel Zwierlein and Vincenzo Lavenia, eds. Intersections: Interdisciplinary Studies in Early Modern Culture. Leiden : Brill, 2018. Vol. 57. P. 147.

К.В. Сьцько

**«Series Chronologica...» провинции тринитариев
Св. Иосифа из фонда редких книг и рукописей
ЦНБ НАН Беларуси как исторический источник**

В статье приводится анализ рукописной книги «Series Chronologica...» провинции тринитариев Св. Иосифа, которая на данный момент хранится в фондах Центральной научной библиотеки имени Якуба Коласа Национальной академии наук Беларуси. Описаны кодикологические особенности рукописи, сделана попытка описания ее истории, произведен анализ информационной ценности содержащихся в ней сведений.

Ключевые слова: орден тринитариев, рукописная книга, просопография, источниковедение, Ян Курчевский, ЦНБ НАН Беларуси.